

O'ZBEKISTON
FANLAR AKADEMIYASI
TARIX INSTITUTI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI
QORI NIYOZIY NOMIDAGI TARBIYA PEDAGOGIKASI MILLIY INSTITUTI
BUXORO INNOVATSIYALAR UNIVERSITETI

**“TURKISTON TARAQQIYPARVARLARI MEROSI: TARIXIY TAJRIBA VA
MILLIYO‘ZLIK”**

**"НАСЛЕДИЕ ТУРКЕСТАНСКИХ ПРОГРЕССИСТОВ:
ИСТОРИЧЕСКИЙ ОПЫТ И НАЦИОНАЛЬНОЕ САМОСОЗНАНИЕ"**

**"TÜRKİSTAN CEDİTÇİLERİNİN MİRASI: TARİHSEL DENEYİM VE
ULUSAL KİMLİK"**

**“LEGACY OF TURKESTANI REFORMERS: HISTORICAL
EXPERIENCE AND NATIONAL IDENTITY”**

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY KONFERENSIYA

Buxoro shahri, 2024-yil 4-5-oktabr

BUXORO-2024

g'oyalari" mavzusidagi xalqaro konferensiyadagi nutqidan.

5. Oltin Olimbek. Jadidlar. Abdulla Avloniy. Toshkent. 2022.

6.

<https://uzresearchers.com/index.php/ijrs/article/download/3509/3562/6597>

7. <https://www.amerikaovozi.com/a/7427563.html>

АБУ БАКР ЗАКАРИЁ РОЗИЙНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ҚАРАШЛАРИ

Ахмедов Руфат Пирматович

БухДУ тадқиқотчиси

Закриё Розий инсоннинг барча эзгу ҳаракатлари ва жирканчликларининг манбаи сифатида руҳ ва онг ўртасидаги курашда кўрган. Шу жиҳатдан у ахлоқнинг асосий тоифаларини муносиб хулқ-атвор тоифалари: олийжаноблик, сахийлик, ҳалоллик, хушмуомалалик, яхшилик, адолат, иффат, бокиралик, хайрихоҳлик, раҳм-шафқат, сабр-тоқат, уятчанлик ва бошқалар; салбий хатти-ҳаракатлар тоифалари: ёмонлик, хиёнат, зўравонлик, азоб, зулм, мастлик, мағрурлик, ҳасад, очкўзлик, ёқтирмаслик, адоват, ғазаб, ёлғон, очкўзлик, ёмон ният каби тоифаларга бўлган.

Мутафаккир ўз даврининг ижтимоий ва сиёсий масалаларини инсоннинг ташқи ва ички моҳиятининг зарур талаблари нуқтаи назаридан, одамларнинг яхши ва олижаноб хатти-ҳаракатларидан фойдаланган ҳолда ҳал қилишга ҳаракат қилади. Унинг фикрига кўра, шу тарзда ҳаракат қилиш орқали жамият гуллаб-яшнаши, бой ва адолатли бўлиши мумкин.

Мутафаккирнинг фикрига кўра, фақат донишмандлар яхши ахлоққа эга ва улар бошқа одамлардан шу каби ахлоқни талаб қиладилар. Донишмандлар, мукамал олимлар сифатида, одамларни умумий фойда учун ҳаракат қилишга ундашади. Бироқ, зўравонлик, зулм ва нопок сиёсат йўлида бўлганлар донишмандларнинг маслаҳатига қулоқ солмайдилар ва уларни эътиборсиз қолдирадилар.

Файласуфнинг таъкидлашича, инсон фақат яхшилик ва эзгулик ёрдамида ўзида олижанобликни ривожлантириши, ўзини турли хил ёвуз кучлардан ва омадсиз одамларнинг зараридан ҳимоя қилиши мумкин. Унинг айтишича, “Инсонга ёвузлик ва муаммолар фақат унинг айбсизлиги туфайли тегмаслиги мумкин”.

Мутафаккирнинг фикрига кўра, агар одамлар, шу жумладан донишмандлар ва имонлилар ўзларининг хатти-ҳаракатлари ва урф-одатларини такомиллаштирсалар, қалбларини тўғрилаш ва тозалашга интиласалар, илм-фан ва билимларни ўзлаштирсалар, улар ўзларини ижтимоий ва ахлоқий азоб ва ғазабдан халос қила оладилар, бошқаларга ёмонлик қилмайдилар, ҳурматли ва шарафли одамларга айланадилар.

Розий Қуръондан фарқли ўлароқ, инсон ўз ҳаракатларида ирода эркинлиги ва мустақилликка эга, бунинг учун фақат ўзи ва бошқа ҳеч ким жавобгар эмас деб ҳисоблаган. Мутафаккирнинг фикрига кўра, инсоннинг ирода эркинлиги инсоннинг табиатига боғлиқ. Инсон вақтинчалик қийинчиликларга дош бера олиши ва уларни осонликча енгиб ўтиши учун инсон шундай ирода кучига эга бўлиши керакки, ҳатто кучли эҳтирос билан ҳам у тўхтаб, онгни мағлуб эта олмаслиги керак. Қаттиқ ирода, Розийнинг сўзларига кўра, одамга (тарбияланувчига) аста-секин барча қийинчиликлар ва нохуш одатларни енгишга ва уларнинг ўрнига оқилона одатларни олишга ёрдам беради.

Розийнинг адолат тоифаси ахлоқий ва сиёсий аҳамиятга эга. Мутафаккирнинг фикрича, адолат меъёрлари нафақат одамлар ўртасидаги муносабатларни, балки жамоат тартибининг ютуқлари ва фазилатларини ҳам белгилайди. Умуман, жамият ва ҳар бир инсоннинг ривожланиши давлатда адолатни қандай ҳурмат қилишига ва амалдорлар ва бой одамларнинг ҳаракатларига боғлиқ. Алломанинг адолат тоифасига келсак, улар унинг сиёсий қарашлари билан чамбарчас боғлиқ эди. Унинг фикрича, адолат муваффақият ва бойликнинг асосий белгиларидан биридир.

Розий ўзининг ахлоқий асарларида яхши ахлоқни ёмон хулқ-атворга қарши қўяди. Яхши ишлар ахлоқида адолат ҳукмронлик қилади, ёмон ахлоқда эса адолатсизлик. Адолат яхши ниятларнинг энг чиройлиси, адолатсизлик эса энг ёмон ахлоқдир. Адолат давлат барқарорлигининг асосий белгисидир, адолатсизлик ва ёвузлик эса давлатни йўқ қилишнинг асосий элементларидир. Давлатнинг барқарорлиги ҳукмдорларнинг адолатли қонунларига ва бой амалдорларнинг яхши хулқ-атворига, яъни уларнинг адолат даражасига боғлиқ. Унингча, ҳукмдорлар қуйидагиларга амал қилишлари лозим:

Давлат ҳокимиятининг заифлигидан эҳтиёт бўлиш.

Халокатдан эҳтиёт бўлиш.

Душманлардан эҳтиёт бўлиш.

Душманларга ҳурмат кўрсатиш.

Ўз ишларида “Ҳукмдорларга кўрсатмалар” (Адолат учун қўлланма) дан фойдаланиш.

Розийнинг фикрича, фақат адолат жамиятда тартиб ўрнатишга ёрдам беради, дўстлик, одамлар ўртасидаги ҳамжиҳатликни кучайтиради. Шундай қилиб, Розийдаги адолат нафақат ахлоқий, балки сиёсий ва ижтимоий тоифадир, чунки унинг ёрдами билан ижтимоий ҳаёт ҳам баҳоланади. Мутафаккир тоифанинг ижтимоий аҳамиятига алоҳида эътибор беради. Чунки, унингча, адолат жамиятдаги инсоний муносабатларни тартибга солади. Жамият одамларнинг ўзаро муносабатларисиз мавжуд бўлолмайди ва фақат адолат ёрдамида жамиятда ҳамжиҳатлик ва барқарорликка эришиш мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, адолат муаммосини ҳал қиладиган мутафаккир, умуман олганда, ўз давридаги жамиятда унинг умумэътироф этилган тушунчасидан ташқарига чиқмайди, шу билан бирга у бу тушунчани бир қатор гуманистик мулоҳазалар билан тўлдиради. Розий адолатни нафақат энг муҳим ахлоқий тамойил, балки одамларни бирлаштирадиган маънавий дунёнинг асоси сифатида ҳам тан олади. Алломанинг бу фикрлари ҳам ҳозиргача ўз аҳамиятини йўқотмаган.

Buxoro jadidlari ijtimoiy-siyosiy qarashlarining yoshlar hayotiy pozitsiyasining shakllanishidagi roli.

Rizayev Nodir Sobirovich

Buxoro davlat universiteti ,mustaqil tadqiqotchi

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada Buxoro jadidchilik maktabining vakillari ijtimoiy - siyosiy faoliyatining yoshlar ma'naviyati va hayotiy pozitsiyasining shakllanishi muhim qarashlari tahlil etilib, ma'rifatparvarlar faoliyatidagi ilgari surgan taklif va mulohazalarning bugungi kun dolzarb misollari orqali etilgan.*

***Kalit so'zlar.** Jadidlar, ijtimoiy - siyosiy, strategiya, ta'lim, islohotlar, ma'naviyat*

5-SHO'BA: JADIDCHILIK MILLIY HARAKATINING YANGI O'ZBEKISTONNI QURISHDAGI SIYOSIY VA MA'NAVIY AHAMIYATI.

Амридинова Д. Т. Роль просвещенного общества в защите молодежи от идеологических угроз.....	629
Пардаева М. Д. Алишер Навоий яшаган даврнинг ўзига хос хусусиятлари.....	634
Tuyev F. E. Samarqand viloyati tashqi aloqalarda milliy-madaniy markazlar ishtiroki.....	639
Murtozayev Sh. B. Yoshlar ma'naviy raqobatbardoshligini ta'minlashda g'oyaviy tarbiyaning o'rni	643
Ахмедов Р. П. Закариё Розий илмий-маънавий мероси ва унинг бугунги кун учун аҳамияти	647
Tursunova N. N. Jadidchilik milliy harakatining Yangi O'zbekistonni qurishdagi siyosiy va ma'naviy ahamiyati.....	650
Ахмедов Р. П. Абу Бакр Закариё Розийнинг ижтимоий-сиёсий қараишлари	654
Rizayev N. S. Buxoro jadidlari ijtimoiy-siyosiy qarashlarining yoshlar hayotiy pozitsiyasining shakllanishidagi roli.....	656
Мирзоев Ш. М. Партия, совет ва хўжалик органларининг сув хўжалиги тизимини такомиллаштиришдаги роли.....	661
Sagindykova S.A., Miraliev B. Changes in the field of education and personal development through distance education	665
O'ktamova M. A. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida jadal taraqqiyot, vatanparvarlik va yangilanish sari.....	669
Shokirov M. R. Milliy-ma'naviy o'zlikni anglash.....	679
O'razov B. B. Yangi O'zbekiston davlatining modernizatsiyasi va yoshlarga doir siyosatida mafkuraviy profilaktika masalalari.....	683
Асрарова М.У. Муҳаммад Болтаев - маърифатпарвар ислохотчи	686
O'razov B. B. Antik falsafada erkinlik g'oyasi takomili.....	691
Bozorova M. A. Cho'lpon she'riyatini o'qitishda ularda ifodalangan allyuziyalarni tahlil etishning ahamiyati.....	695
Jumayeva F. F. Xoja Ahror Valiy tasavvufiy g'oyalarining o'zbek milliy qadriyatlarining rivojlanishidagi ahamiyati.....	699
Ismatov Sh. M. O'rinov O'. N. Xoja Ahror Valiy merosining o'rganilishining o'ziga xos xususiyatlari	703